

MARŠAL MARMON

Cvetko Pavlović

The author examines the role of Marmont, Napoleon's Marshal, in the events in Montenegro and Dalmatia during the expansion of the French empire to the Illyrian territories and in all the relations of conflict of great powers over the territory of Boka and Montenegro at the beginning of the 19th century. Special focus is given to the role of Montenegrin bishop and ruler Peter I Petrovic Njegos in these historic events.

Kraj XVIII i početak XIX vijeka obilježile su značajne revolucionarne društvene promjene u Francuskoj kao i nova preraspodjela teritorija i sfera uticaja, kao posljedica brojnih ratnih sukoba na evropskom kontinentu.

Francuska i njene revolucionarne trupe postaju dominantan i odlučujući ekspanzionistički faktor u Evropi.

Osamnaestog brimera (9/10. XI 1799) Napoleon Bonaparta preuzima vlast u svoje ruke kao Prvi konzul Francuske Republike (Napoleon Bonaparte, 15. VIII 1769 – 5. V 1821).

Njegov prodorni, radoznali i genijalni duh i izvanredan vojnički dar vodili su ga kao vojskovođu u osvajanja novih teritorija. Zahvaljujući izvanrednim osobinama, veoma brzo jača, uređuje i učvršćuje svoju vlast i državu Francusku.

Napoleon se izdiže na carski prijesto 18. V 1804. godine, a za kralja Italije proglašava se u Milanu 1805. godine, čime postaje apsolutni monarh. Vodi ratove protiv Egipta, Velike Britanije, Pruske, Austrije i Rusije.

Njegove armije neuporedive efikasnosti postižu izvanredne vojničke uspjehe i ostvaruju potpunu dominaciju na osvojenim teritorijama.

Napoleon je stvorio veliku armiju od 700.000 ljudi, brojno najveću koju je istorija do tada poznavala.

Francuska vojska pod Napoleonovim zapovjedništvom razvijala je „demokratsko osjećanje zadovoljeno dobrim dijelom jednakošću perspektiva, mogućnošću unaprjeđivanja za svakog, ljubav za jednakost, mržnja na aristokratiju, antiklerikalizam, osjećanje vojničke časti, hrabrost pred neprijateljem, osjećanje pobjednika koji ponovo krstari Evropom, osjećanje člana velike nacije i sl.“¹ Nakon pobjeda kod Ulma i Austerlica, sklopljen je 26. XII 1805. godine Bratislavski mir.

Tim mirom Austrija je bila prinuđena da imperatoru Francuske i kralju Italije ustupi i preda Veneciju, Istru, Dalmaciju s jadranskim ostrvima i Boku Kotorsku. Ugovor o miru sklopljen između Napoleona i austrijskog cara Franja I predvidio je ustupanje određenih teritorija u roku od šest nedjelja nakon razmjene ratifikacija.

Napoleon je za vrhovnog zapovjednika francuskih trupa u Dalmaciji i Boki Kotorskoj imenovao generala Ogista Marmona.

Ogist Marmon (Marmont, Auguste-Frederic-Louis Viesse De, duc De Raguse), rođen je 20. VII 1774. godine u Burgundiji. Njegovi preci doselili su se u XV stoljeću iz Holandije. Vojnički poziv bio je tradicionalan u porodici. Otac mu je bio odličan oficir i za zasluge odlikovan ordenom Svetog Luja.

U sedamnaestoj godini Marmon stupa u artiljerijsku školu gdje se upoznaje s Napoleonom Bonapartom koji je bio stariji od njega pet godina. Drugovanje s Napoleonom učvrstio je prilikom opsade Tulona 1793. godine.

Napoleon Bonaparta određuje Marmona za svog ađutanta u pohodu na Italiju 1796. godine. Tada se on ističe kao najmlađi

¹ Vojna enciklopedija, Tom 5, str. 713, Beograd, 1973.

komandant bataljona i za zasluge u bici kod Lodija, od Direktorata dobija počasnu sablju s natpisom: „Pobjediti tirane“.

Prilikom Napoleonovog pohoda na Egipat, Marmon se posebno ističe u zauzimanju Malte 1798. godine, kad je sa samo 24 godine unaprijeđen u čin brigadnog generala.²

Izuzetnu sposobnost pokazao je u bitkama sa mamelucima kod piramida u Egiptu. Kao guverner Aleksandrije, uprkos gladi i epidemiji kuge, izdržao je 1799. godine blokadu od strane anglo-turske flote. Nakon povratka iz Egipta, Marmon čvrsto podržava Napoleona koji vrši državni udar 18. brimera i postaje Prvi konzul Francuske Republike.

Tada general Marmon postaje državni ratni savjetnik.

Pravi vojnički poduhvat general Marmon izvodi 1800. godine u borbama protiv Austrije u nepristupačnim predjelima masiva Alpa. Francuske trupe odlikovala je brzina pokreta i žestina napada. Naredbom Napoleona, general Marmon 1804. godine postaje vrhovni komandant armije u Holandiji, a oktobra 1805. komandant korpusa od oko 20.000 ljudi te bitno doprinosi predaji Ulma, a novembra i 2. decembra 1805. pobjedi kod Austerlica.

Poslije bitke kod Ulma Napoleon je bez borbe ušao u Beč.

General Marmon bio je ovlašćen da zadrži evakuaciju Štajerske, Koruške, Kranjske i Trsta dok Austrijanci francuskim trupama ne predaju pokrajine Istru, Dalmaciju i Boku Kotorsku, kao uslov. Suprotno sadržaju ugovora iz Bratislave (Požuna), austrijske trupe pod zapovjedništvom vladinog komesara Ghislierija predaju Boku Kotorsku ruskom admiralu Senjavinu, koji se onđe pojavio sa eskadrom i kopnenim snagama.

Austrijski komesar pravdao je svoj postupak istekom roka za predaju Boke Kotorske Francuskoj.

Markiz Ghislieri bio je porijeklom iz Bolonje, prešao je na stranu Austrije, bio je neprijateljski raspoložen prema

² *Maršal Marmon, Memoari*, Logos Split, drugo prošireno izdanje, priredio i preveo Frano Baras, 1984, str. 11, 12.

Ogist Marmon

Farneuzima koji su ga proćerali iz Italije, pa im se lićno osvetio predajom Kotora Rusima 1806. godine.

Ta je afera uzdrmala tadašnje politićke i vojne krugove tadašnje Evrope.

Ruski admiral Dimitrije Senjavin (1763-1831) bio je zapovjednik ruskih pomorskih snaga na Sredozemnom moru, de se u grćkom arhipelagu borio protiv Francuza 1805-1807. godine. Njegovu eskadru saćinjavalo je 11 linijskih brodova, 7 fregata, 5 korveta, 7 brikova i 12 topovnjaća. Uplovio je u Jadransko more i 5. marta 1806. godine preuzeo Boku Kotorsku od Austrijanaca. Toj predaji suprotstavio se austrijski komandant Herceg-Novog. Dugotrajna vojno-politićka kriza u vezi s predajom Boke Kotorske Rusiji izazvaće nove sukobe na bojnom polju i nove ųrtve.

Dmitrij Nikolajevič Senjavin
ruski admiral (6. VIII - 5. IV 1831)

U skladu s odlukama Bratislavkog mira, francuski general Molitor (Gabriel-Jean-Joseph-Molitor, 1770-1849), pošao je preko Hrvatske sa 6.000 ljudi da okupira Dalmaciju i Boku Kotorsku. On je u februaru 1806. ušao u Zadar, a odatle uputio generala Loristona (Jacques-Alexandre-Bernard Lauriston, 1768-1828), preko Dubrovnika da okupira Boku Kotorsku.

U pismu generalu Marmonu od 11. avgusta 1806. godine, general Loriston, između ostalog, piše:

„Upravo sam razgovarao sa admiralom Senjavinom... On ništa ne može odlučiti bez državnog savjetnika Sankovskog... Gospodin Sankovski je bolestan u Kotoru...

Potrebno je, dragi moj generale, da odmah dodate ovamo s dovoljnim snagama. Duhovi su uznemireni i zabrinuti. Rusi se plaše i sami za sebe. Silom ćemo im odmah uliti poštovanje. Međutim, vjerujem da Rusi uvelike pretjeravaju u svojim pričama i da nas žele možda zaplašiti.

Nemojte računati da ćete ovdje naći ni žita, ni volova, ni vina. Nužno je da sve donesete.

Stanovništvo uvelike strahuje da ne udarimo namet. Ipak uz novčanu naknadu oni nam neće uskratiti ono što budu imali, a ovakav postupak izazvat će sigurno najveće povjerenje.“

Pismo je pisano sa sidrišta u Herceg-Novom.

Prethodno je na Skupštini Bokelja u Risnu odlučeno da se pozove vladika Petar I Petrović, mitropolit crnogorski, da sa Crnogorcima onemogućí ulazak francuskih trupa u Boku Kotorsku.

Crnogorska skupština je taj prijedlog prihvatila 27. februara 1806. godine.

Vladika Petar I je preuzeo ulogu glavnokomandujućeg nad crnogorskim i bokeljskim snagama.

Akciju je pomogla ruska eskadra admirala Senjavina, pa su maja 1806. započele borbe protiv francuskih snaga.

Kako bi sačuvao crnogorsku teritoriju od napada turskih snaga, vladika Petar I želi mir na granicama, pa u poslanici Brđanima od 18. marta iz Kotora piše:

„Kazaće vi gospodin Petronije i ostali vaši Brđani, koji su ova-
mo dohodoili, kako je faleći Boga, Boka i sve ovo Primorje danas
s nama i mi s njima ujedno, i kako su rosijski đenerali, vojska i
brodovi u Boku došli.

Toga radi vas molim i Bogom zaklinjem, da živite među
sobom mirno, i da ne zadijevate Turke, ni turske ljude.

Gospoda pisali su i pisaće pašama i zapovjednicima... nije i
Hercegovine, da i oni takođe Turcima naredi što bi od našijeh
krajíšnikah stajali s mirom, i tako će se prikratiti svaka rat i krvo-
proliće, da i jedna i druga strana žive na komšiluku mirnijem nači-
nom, kako naš Visokoslavni Pokrovitelj, Veliki Aleksander i
Sultan zapovijedaju. U toliko se dobro čuvajte, da ne bi s vaše
strane koja zađevica potekla, i da tako ne izgubite carske milosti.

Vaš dobroželatelj, vladika Petar.“³

³ Petrović Petar I, *Poslanice Crnogorcima, Brđanima i Primorcima*, za štampu sradio Dušan D. Vuksan, Cetinje, 1935, str. 59, 60.

Ruski desantni odred bio je jačine 1.200 ljudi a crnogorsko-bokeljski 3.500 boraca i izvršio je opsadu Dubrovnika i francuskih trupa pod komandom generala Loristona. Oni su zauzeli Brgat 17. juna, ali ga je general Molitor deblokirao 6. jula.

Vladika Petar I, kako bi sakupio što više boraca za borbu protiv Francuza u poslanici „Rišnjanima od 30. junija 1806. iz Erceg Novog“ piše:

„Ot Nas Vladike Petra blagorodnoj gospodi kapetanu, suđam i svijema junacima od poštene komunitadi risanske.

Nije potreba, da ja vam pišem, kako je Francuzima pomoć u prvu neđelju došla i kako je naša vojska odstupila, budući to znadu svi Primorci i Crnogorci, koji su očima videli. Samo vi dajem na znanje, da se ja nahodim s rosijskom vojskom, hvala Bogu, zdravo i veselo i da Francuzi nijesu mimo Brgat stupili, nego se tvrde u grad i okolo grada su četiri hiljade vojske, što je oni dan došlo i što je u gradu bilo. A naša vojska nahodi se... Debeli Brijeg poša, ne videći Primorce ni Crnogorce, nako jedan mali broj... svake komunitadi, knežine i plemena.

Ne znam drugo reći, nego vi istinito kažem, ako opet ubrzo ne dođete, da ćete ostati u vječnu sramotu mimo svakoga naroda u svijetu i ostaće na vas i na vaše potomke kletva Brankovića u vijek. A ja ću se... onoga naroda, što je vjeran Bogu, Caru... zaklinjući vas Bogom da neću s vama i Crnogorcima imat drugoga posla, ako prijekijem putom ne pošlje svaka komunitad i knežina i kapetanija što najviše može vojske, za dokazat svoju vjernost prema carskijem đeneralima i vojnicima, a navlaštito za obranu svojega otečestva i slobode. Ko li ne učini tako, on će sebe obličiti u djela Vuka Brankovića pod vječnom sramotom i prokletsvom od svega poštenoga naroda.

V proćem čekajući vas videti, ostajem vaš dobroželatelj.“⁴

Evo kako general Marmon vidi Crnu Goru:

⁴ Isto, str. 61.

Vladika Petar I Petrović

„Blizu Kotora nalazi se Crna Gora, planinska teško pristupačna zemlja čije je stanovništvo slovenskog porijekla, a ispovijeda pravoslavnu vjeru. Od najranijih vremena oslobodila se prevlasti turske Porte i skadarski je paša nikad nije uspio pokoriti. Otac sadašnjeg paše poginuo je u borbi s Crnogorcima. Rusija koja je već odavno bacila pogled na Istok i koje se politika ni na trenutak nije izmijenila, uspostavila je s ovom zemljom veze prije mnogo godina i s njome obično komunicira preko Srbije. Vladika, vjerski poglavica, priznaje vrhnu vlast samovladara svih Rusa. Tada je živio vladika Petrović, velikoumni čovjek čvrsta značaja, nosio je bijelu kamilavku, simbol najvećeg vjerskog dostojanstva njihove Crkve.

Crnogorski teritorij podijeljen je na šest nahija, dvije gornje i četiri donje. Četiri posljednje broje četrdeset i pet hiljada stanovnika, a svih šest ukupno imaju šezdeset hiljada duša. Svi su

naoružani i mogu dati otprilike šest hiljada pušaka za borbu. Vladika (nadbiskup), vlada zemljom svojim uticajem, ali zakonito. On je samo dio političkog tijela, narodne skupštine, koja odlučuje o svim značajnim stvarima i imenuje namjesnika svake godine. Vladika predsjedava Skupštinom. Ona se često sastaje, a tvori je po jedan predstavnik svake obitelji.

Evo parlamentarne vlade u jednoj još neuljuđenoj zemlji, uostalom povijest nas uči da su svi narodi ovako počeli...“⁵

Dosljedno sprovodeći imperijalnu, ekspanzionističku politiku svog imperatora, general Marmon analitički sagledava i procjenjuje Crnogorce, koji su mu se našli na putu osvajanja, a imali su s Rusima tradicionalne veze:

„Možemo zamisliti koliko je uzbuđenja među njima (Crnogorcima) izazvalo ustupanje Boke Kotorske Rusima i dolazak ruskih kopnenih i pomorskih trupa. Stare veze još više ojačale i ruski admiral (Senjavin) dobije pod svoju komandu čitavu vojsku. Prednost više bila je sličnost jezika.

Crnogorci govore najčišćim slovenskim jezikom“.

„Zbog izolacije u kojoj su živjeli još od vremena doseljavanja (dvanaest ili trinaest stoljeća), i nepoznavanja naših potreba i naših vještina, nisu morali modifikovati svoj jezik, tako da je jezik crnogorskih seljaka ostao nepromijenjen. To je isti jezik na kojemu je napisana ruska Biblija. Ako ovome dodamo da s obzirom na udaljenost nije bilo nikakve opasnosti da Rusija podjar-mi ovu zemlju, već da je može samo zaštititi, shvatit ćemo bliskost i pokornost koju su Crnogorci pokazali prema Rusima upravo zbog ovih činjenica.

Osim toga, stanovnici Kotora, od kojih su dvije trećine pravoslavne vjere i koji se gotovo odreda bave pomorstvom, nisu se nadali nikakvom odboru pod našom vlašću, pa spremno postadoše ruskim pomoćnicima.“⁶

⁵ Maršal Marmon, *Memoari*, str. 27, 28.

⁶ Isto, str. 28.

General Marmon, kao zapovjednik francuskih trupa kritikuje svog podređenog generala Loristona, koji je i pored nedovoljnog broja trupa, racionalnije mogao iskoristiti snage za postizanje cilja – zaposijedanje Boke Kotorske. On ga naziva „velikim mediokritetom“.

Rusko-crnogorska opsada Dubrovnika

Prilike na ratištu južno od Dubrovnika, oko Konavala, general Marmon ovako opisuje:

„Crnogorci provale u Konavle koji pripadaju Dubrovniku. Neoprezno poslani manji odredi bijahu potučeni, a glave odsječene kako je to običaj na Istoku.

Naši se vojnici uplašiše, dvije hiljade četiri stotine Rusa pratilo je bande što su se spuštale s planina, dok je eskadra tukla topovima položaj tako da je nastala prava strka. Četiri do pet hiljada Loristonovih momaka bude odbačeno u grad (Dubrovnik) i tu blokirano.“⁷

Udružene crnogorsko-bokeljske snage u sadjestvu sa ruskom eskadrom admirala Senjavina izvršile su opsadu i blokadu Dubrovnika. Potkralj Italije, knez Eugen, u pismu generalu

⁷ Isto, str. 28.

Marmonu od 2. avgusta 1806. godine, između ostalog prenosi Napoleonova naređenja:

„Ne želim da se evakuiše Dubrovnik... Pošto prođu velike vrućine i kada general Marmon bude prikupio svoja sredstva – organizirao snage, neka napadne Crnogorce s dvanaest hiljada momaka da bi im uzvratio divljaštva koja su počinili.

Neka nastoji zarobiti Vladiku, a u međuvremenu neka se više pretvara.

Sve dok ti hajduci ne dobiju dobru lekciju, uvijek će biti spremni izjasniti se protiv nas...”

„Neka zavarava crnogorskog vladiku, a onda oko 15. ili 20. septembra kada vrijeme bude svježije, a preduzevši sve mjere opreza i uspavavši neprijatelja, prikupi dvanaest do petnaest hiljada momaka vičnih ratovanju u planinama, i uz nekoliko oružja na klizećim lafetima, razbije Crnogorce“.⁸

Rusko-crnogorska opsada Dubrovnika odjeknula je širom Evrope.

Imperator Napoleon naredio je generalu Marmonu hitan pokret prema Zadru i Dubrovniku kako bi razbio opsadu.

General Molitor je izvršio koncentraciju trupa, angažovao narodnu vojsku iz tih krajeva, nekoliko stotina pandura, obezbijedio namirnice, sanitetski materijal, obezbijedio teretne konje, njegu i transport ranjenika, presudno pomogavši generalu Loristonu da razbije opsadu Dubrovnika.

Francuski generali imali su svesrdnu pomoć Hadži-bega od Hutova (Hadži-beg Rizvanbegović, Hadžun, 1768-1832), koji je svojim informacijama obavještavao i podržavao Francuze o kretanjima i brojnom stanju crnogorsko-bokeljskih i ruskih trupa.

General Marmon, kao iskusni vojskovođa, primijetio je preuveličavanje broja snaga od strane turskih zapovjednika, jer je dobro znao u koje greške zapadaju ljudi nevični ratnoj vještini, naročito Turci, pri procjeni trupa koje vide.

⁸ Isto, str. 76.

Crnogorski ratnik
Gravira P. Maslovskog, Cavtat
Bogišićeva zbirka

General Loriston nije mogao vjerovati da su snage generala Molitora deblokirale opsadu Dubrovnika, već je mislio da je to zamka i da su ruski vojnici uniforme zamijenili francuskim.

Uz manje borbe, crnogorske i ruske snage povukle su se jugoistočno od Dubrovnika.

General Marmon je došao u Dubrovnik 2. avgusta 1806. godine.

Ruske snage su se povukle u Kotor a Crnogorci i Bokelji u svoja sela.

Mirovnim ugovorom potpisanim između Francuske i Rusije 20. jula 1806. u Parizu određeno je da se Mletačka Albanija preda na upravljanje Francuskoj.

Ruski car je taj ugovor odbacio, Rusija ga nije ratifikovala, pa je u Boki nastavljen rat uz obostrano povećanje snaga, tako da su ruske snage brojale 3.000 a crnogorsko-bokeljske 6.000 boraca.

U pismu kneza Eugena, potkralja Italije, generalu Marmonu iz Breše od 26. jula 1806. godine, pored ostaloga stoji:

„Iako Car u ugovoru priznaje nezavisnost Dubrovnika, ne smijete ga evakuisati dok ne dobijete u tom smislu sasvim određena naređenja, ali im možete obećati da ćete napustiti teritorij kad Rusi izvrše sve zaključke ugovora, a Crnogorci se vrate u svoja brda i smire...

Poslije odlaska Rusa možete potajno zaprijetiti Crnogorcima da ćete im, ako ne budu mirni, očitati dobru lekciju, odnosno da ćete s njima dobro postupati ako se budu dobro vladali“.

General Marmon uspostavlja prijateljske i srdačne odnose s bosansko-hercegovačkim Turcima – begovima, pašama i vezirima.

On prekorišćuje turske zapovjednike što su dozvolili crnogorskim borcima prijelaz preko njihove teritorije u pohodu i opsadi Dubrovnika.

Zbog stalnog odlaganja admirala Senjavina o predaji Boke Kotorske general Marmon je bio sumnjičav i na oprezu, jer je strahovao da ovaj može Boku predati Englezima.

General Marmon je u luku Molunat smjestio rezerve hrane, oružja, oruđa i municije radi brzog djelovanja prema Boki.

Crnogorske snage pod komandom vladike Petra I, uz sadejstvo ruske brodske artiljerije, odbacile su francuske trupe u Cavtat, zaplijenivši 38 topova.

Koncentrisanim snagama za napad general Marmon je sa 6.000 vojnika, noću 29/30. septembra organizovao i preduzeo

napad i odbacio crnogorsko-ruske snage sa Ljute na Debeli Brijeg. Prva dva dana oktobra, Marmon je uzaludno pokušavao zauzeti Herceg-Novi, pa se 3. oktobra povukao u Cavtat.

Crnogorski gubici bili su 60 mrtvih. Kapetan Gajet je pao u ruke Crnogorcima koji su mu poškli glavu. General Marmon je mnogo žalio za njim.

U svojim memoarima general Marmon ističe:

„Potući Crnogorce za mene nije predstavljalo ništa, želio sam se uhvatiti u koštac s ruskim trupama, a za to je trebalo da one krenu u borbu“.⁹

„Naredih neka se popali više sela i sva predgrađa Herceg-Novog: to je značilo kazniti za pobunu u samom žarištu. Drugog oktobra spaljivao sam lijepa predgrađa Herceg-Novog.“

Prema Marmonovim podacima, gubici snaga koje su napadale Herceg-Novi bile su: Rusi do tri stotine i pedeset mrtvih i šest do sedam stotina ranjenih, osim toga dvije stotine zarobljenih, Crnogorci i Bokelji četiri stotine mrtvih i više od osam stotina ranjenih. Francuzi su imali dvadeset i pet mrtvih i stotinu i tri-deset ranjenih.

„Postigao sam cilj i pokazao ovim neuljuđenim narodima svoju nadmoć nad Rusima“ – piše general Marmon.

Admiral Senjavin s ruskim trupama uz pomoć ukrcanih Crnogoraca i Bokelja zašao je generalu Marmonu iza leđa i zauzeo Korčulu i Brač. Vojno-politička situacija u Sredozemlju se komplikuje pripremama Janjinskog paše da napadne Jonska ostrva, pa admiral Senjavin mora otploviti za Krf.

Turska je objavila rat Rusiji 30. 12. 1806. godine. Crnogorska vojska na čelu s vladikom Petrom I sa 3.000 boraca uz pomoć 400 ruskih vojnika prelazi crnogorsko-hercegovačku granicu 30. maja 1807. i napada Klobuk.

Na poziv trebinjskog paše Sulejmana koji je imao 2.000 Turaka, general Marmon je poslao u pomoć 1.000 Francuza koji

⁹ Isto, str. 50, 51.

su Crnogorcima udarili iza leđa i odbacili ih sa teškim gubicima. Tu je zarobljeno četiri stotine Rusa, kojima je većinom turska konjica posekla glave, a preostale je otkupio general Launaj po cijeni od jednog zlatnika po glavi.

U pismu Sebastijanija generalu Marmonu iz Carigrada od 31. marta 1807. godine, između ostalog stoji:

„Paše Bosne i Skadra dobile su naređenja da Vas podržavaju svim raspoloživim sredstvima, čak i da se pridruže Vama protiv Crnogoraca i Kotora“.

Generalni konzul Francuske u Skadru, Mark Brijer, u izvješčaju od 9. aprila 1807. godine piše:

„Jedan pašin Tatar, koji je čekao, konačno je stigao iz Konstantinopolja. Novosti koje je Njegova Ekselencija Ibrahim paša objavio po njegovom dolasku su:

Da će po živom razgovoru našeg ambasadora Sandžak Šerif biti izveden iz glavnog grada, gdje se samo priča o podvizima i izvanrednim uspjesima našeg uzvišenog monarha protiv Rusa, da je anglo-ruska flota od 11 brodova, koja je bila ušla u Mramorno more tu uništena paljbom, ali da nijedan brod nije zauzet kao što se čulo.

Međutim, u gradu se šire glasine da je ta flota prošla Dardanele a da nije nanijela ni pretrpjela nikakve veće gubitke. Ovoj se verziji, uprkos njene nepouzdanosti, najviše vjeruje.

Od prije dva dana šire se glasine da su Srbijanci zauzeli Beograd i sve mačem posjekli, te da su počinjali najstrašnije zločine. Priča se takođe da predstraže ovih odmetnika nisu daleko od granice ovog Pašaluka. Tvrdi čak da je nekoliko odmetnika iz Karađorđeve čete (...) okoline Peći i Gusinja, postavljajući nove prepreke vezama Albanije sa Bosnom.

Ovo izgleda tim prije čudnije, jer nas istovremeno ubjeđuju da su se Francuzi, priključeni Bosancima, upravo domogli Herceg Novog i skoro cijele Boke Kotorske. Kako bi Bosanci mogli da nam otvore pomoćne prolaze dok njihovim domovima prijeti

opasnost od Karađorđa? Ovu enigmu će trebati naknadno razjasniti. Izgleda, međutim, da tu ima nešto što se dobro ne uklapa, ali ovdje se lako pretjeruje kad su u pitanju loše vijesti.“¹⁰

Ostrvo Lastavica - tvrđava Mamula

General Marmon u Naredbi od 17. juna 1807. godine zapovijeda da će svaki Dalmatinac ili Dubrovčanin koji se bude pridružio Rusima na njihovim brodovima biti izveden pred vojni sud i osuđen na smrt. Naredba je prevedena na italijanski i slovenski jezik, čitana u svim crkvama pri svim propovijedima i misama, po svim parohijama i župnim crkvama, za tri nedelje od dana objavljivanja.¹¹

Sredinom jula 1807. godine Velika armija Francuske imala je u Njemačkoj 410.000 vojnika, u Italiji 120.000, a 110.000 obezbjeđivalo je obale mora. Francuska vojska potisnula je rusku vojsku tokom juna i jula, pa je zaključen mir u Tilzitu (Sovjetsk) 9. jula 1807. godine.

Tim ugovorom o miru Rusija je ustupila Francuskoj Jonska ostrva s Krfom i Boku Kotorsku i obavezala se da će svoje pomorske snage povući iz Sredozemnog mora.

¹⁰ Izvještaj iz Skadra, od 9. aprila 1807.

¹¹ Naredba o zabrani ukrcavanja na ruske brodove

Tilzitskim mirom Napoleon je dosegao vrhunac svoje slave.

Pomoćnik vrhovnog komandanta, po specijalnom glasniku, generalu Marmonu šalje poruku iz Tilzita od 8. jula 1807.:

„Šaljem Vam glasnika, generale, da bih Vam javio kako je sklopljen mir između Francuske i Rusije te da će Vam ova vele-sila izručiti Kotor. Prema tome, morate preduzeti mjere za zau-zimanje te utvrde čim stignu naređenja. Ne smijete, generale, napasti Crnogorce, naprotiv nastojte se sporazumjeti s njima kako biste ih pridobili i svrstali pod Carevu zaštitu. Shvatate da pri ovome morate postupati vrlo umješno.“

General Marmon ovako opisuje primopredaju Boke Kotorske između ruske i francuske vojske:

„Početkom avgusta dobijem naređenja da zauzmem Kotor, istovremeno ruski oficir stigne u moj štab donoseći vijesti o zapovjedima koje je dobio admiral Senjavin. Ovaj put su bili iskreni, sve se obavi brzo, vrlo pažljivo i u najboljem redu.

Francuske trupe zauzeše 12. avgusta Herceg-Novu i Kotor.“

O primopredaji Boke Kotorske između Rusa i Francuza, general Loriston izvještava generala Marmona:

„Generale, preuzimanje Boke Kotorske obavljeno je jutros u šest sati. Tvrđava Španjola nam je predana, nalazi se u našoj vlasti, na njenim zidinama vije se francuska zastava.

Gradove Herceg-Novu, Kotor i Budvu predat će nam tek 12. jer Rusi treba da isprazne brojna skladišta i onaj materijal koji nam ostavljaju ali koji je smješten u kasarnama.

Izgleda da crnogorski vladika namjerava ostati miran i živjeti u dobrim odnosima s nama.

Vidjet ćemo kada budemo u Kotoru, jer Crnogorci opskrbljuju grad povrćem i drvom“.

„Bokelji su poslije već poznatog događaja u Herceg-Novom ostali mirni. Shvatili su da je u njihovom interesu i da je njihova dužnost šutljivo čekati na završetak borbe da bi saznali kome će pripasti. Prime dobro francuske trupe i potrupe se da se dobrim prijemom oduže za prošle uvrede. Nisam pokretao nikakve nove

General Glavar zabilixen MARMONT.

General Glavar naredjuje da ovo Razglasenje bude oznagneno po svoj Dalmaczij, i proštriveno u jezik Slovinski u vrtime Pripovidanja Vangelja meu Misom za tri slidechie Nediglie po svim Parokiam.

General od Razdigljenja,
Glavar Poglavitoga Vjehia Generalskoga od Vojske
VIGNOLLE.

VOJSKA OD DALMACZIE.

VJECHIE POGLAVITO GENERALSKO.

GENERAL GLAVAR OD VOJSKE
U DALMACZII.

Hotiuchi postaviti svarhu privaram Moskovacaa, koji protiva zakonom od posćenja ovdi nevojuju, nego poticējuchi nabune, i platjajuchi razbojstva; i hotiuchi ukloniti Puk od Dalmaczie, i od Kraine Dubrovāčke od onnizih nesrichiaa koje Moskovczii dozivgliu varhu gnegove glave s'lahivim obetanijm, i himbenim zamanglienjem,

Naredjiva scto slidi.

C. L A N. I.

Kojmudrago Dalmatin, alli Dubrovčanin koji bude pridobiven daje possao na brodove Ruske illiti Moskovske, bicchie priveden prid jedno Vojničko Pristoglie, i odsudjen na smart.

C. L A N. II.

Generalom Zapovidnikom od Okolisciaa naredjenoe obsluxeenje ove Zapoviđi, kojachie biti iztumačena u jezik Talianski, i Slovinski, proglašena po svoj Dalmaczii, i strivena u svakoj xupniškoj Czarkvi meu posvetiliscetm od Otara.

U Splitu iz Generalskoga pribitvalista na 17. Liepagna 1807.

Zabilixen A. MARMONT.

Za jednako pripisagne
General od Razdigljenja
Glavar Vjehia Poglavitoga Generalskoga od Vojske
VIGNOLLE.

tužbe, jer to ne bi ničemu služilo, samo im naredim neka vrate Dubrovčanima brodove protivzakonito otete iz gruške luke, naplativši tako prava koja su svojevremeno zahtijevali Rusi. Takva mi se blagost isplatila i od toga vremena ponašanje gotovo cjelokupnog stanovništva ove pokrajine bilo je dobro i miroljubivo“.¹²

¹² Maršal Marmon, *Memoari*, str. 68, 69.

Napoleon je zahtijevao od generala Marmona da se što prije i neizostavno sastane sa vladikom Petrom I Petrovićem.

Petar I Petrović Njegoš (Njeguši, 1748 – Cetinje, 31. 10. 1830), vladika i vladar crnogorski od 1784. godine.

Školovao se kao mladić četiri godine u Rusiji.

Zbor glavara dao mu je 3. 09. 1797. isključivo pravo vođenja spoljne politike Crne Gore.

Vladika Petar I bio je u vezi s Karađorđem Petrovićem, kojem je davao podršku za vrijeme Prvog srpskog ustanka.

Odlikovan je ruskim ordenom Aleksandra Nevskog.

Bilo je dogovoreno da se francuski i crnogorski predstavnici sastanu u tvrđavi Trojica kod Kotora 10/22. avgusta 1807. godine.

Kako je tvrđava bila opkoljena francuskim vojnicima, vladika Petar I i Crnogorci su se bojali zamke i prevare, pa su se vratili na Cetinje.

Na Cetinju je u to vrijeme boravio S. A. Sankovski, ruski diplomata i predstavnik ruskog cara Aleksandra I.

Taj ruski diplomata imao je veliki uticaj na vladiku Petra I za vrijeme ruske okupacije Boke Kotorske i podsticao Crnogorce i Bokelje na otpor Napoleonu.

Znajući uticaj Sankovskog na vladiku Petra I, general Marmon je zahtijevao od njega da posreduje i nagovori vladiku da se sretnu u Kotoru.

Vladika je prihvatio posredovanje ruskog diplomate i došao pred Kotor 13/25. avgusta. Crnogorci su se bojali prevare i nije su htjeli ući u grad bez oružja. Dozvoljeno im je da uđu s malim puškama i noževima.

Susret sa vladikom Petrom I, general Marmon u svojim Memoarima ovako opisuje:

„Razgovarajući o prošlosti, upitah ga zašto je ratovao protiv nas. Odgovori, budući da se nalazio pod zaštitom Rusije, koja ga je obasipala dobročinstvima smatrao je svojom dužnošću da joj se pokori, međutim, novonastala situacija mijenja njegovu sud-

binu i nameće mu nove obaveze. Uvjeri me da će crnogorski narod živjeti u dobrim susjedskim odnosima i da se nećemo imati prilike požaliti, te da bi mu bilo drago da bude u milosti moga vladara. Njegove riječi, iako bez formalnih obaveza, navele su me da pretpostavim kako se jednoga dana namjerava staviti pod zaštitu Francuske. Nisam insistirao na tome, prije-dlog je trebao poteći s njegove strane. Poslije, kada sam već bio pomislio da će tako postupiti, on promijeni mišljenje. Bez sum-nje, ruska vlada nikada nije prestala pridavati poseban značaj uticaju nad tim krajevima.

Obećah mu s naše strane dobro susjedstvo, ali uz uzajamnu obavezu koju mi on ponovo potvrdi. Nakon toga se rastanemo.

Ovaj vladika, krasan čovjek, snažna uma, star oko pedest i pet godina, vladao je vrlo otmjeno i dostojanstveno. Njegov pozi-tivni i zakonski autoritet malo je značio u njegovoj zemlji, ali je njegov uticaj bio ogroman.“¹³

Prevodilac u razgovorima između generala Marmona i vladike Petra I bio je konte Miroslav Zanović.

Miroslav Zanović (1761-1834), najmlađi od sinova Antuna konte Zanovića, odnosno brat Marka, Primislava, Stjepana i Hanibala, posljednji muški izdanak pustolovne paštrovsko-budvanske porodice. Maršal Marmon za Miroslava konte Zanovića kaže: „da je svoj veliki ugled i uticaj kod svojih zem-ljaka upotrijebio ponajviše u dobre i korisne svrhe.“

General Marmon navodi da je tada na području Boke Kotorske živjelo četrdeset i pet hiljada stanovnika koji su imali flotu od četiri stotine i pedeset registrovanih brodova, od kojih su neki obavljali i daleku plovidbu.

Za vrijeme francuske uprave u Boki Kotorskoj, u Crnoj Gori i Boki boravi jedna, za crnogorsku istoriju toga doba značajna lič-nost, francuski pukovnik Viala de Somijer.

¹³ Isto, str. 69.

On je često boravio na Cetinju i bio lični gost mitropolita Petra I Petrovića. Viala de Somijer za vrijeme francuske okupacije Boke Kotorske bio je komandant mjesta u Herceg-Novom (1808), a zatim u Kotoru (1810). Za guvernera kotorske provincije imenovan je 1811. godine, a 1812. za načelnika štaba II divizije Ilirske armije, sa sedištem u Dubrovniku.

Ime mu je uklesano na Trijumfalnoj kapiji u Parizu.

Somijer o mitropolitu Petru I kaže „da ga narod obožava i voli i njemu je pokoran“, on je „čovjek koga krasi briljantne osobine“. „Vladika mnogo voli kulturu, za koju je uložio sve svoje napore, ali se žali da se njegov narod pokazuje suviše prikovan k svojim starim običajima.“

„Bio je visokoga i divnoga stasa i izvanredne ljepote, imao je vrlo dugačku bradu, držanje mu je bilo tako dostojanstveno, da je naturalo poštovanje.

Bio je mršav i ugladen i ne samo što je bio milostiv već je bio do uslužnosti predusretljiv prema svakome, ko mu se javljao, pa ma ko to bio.

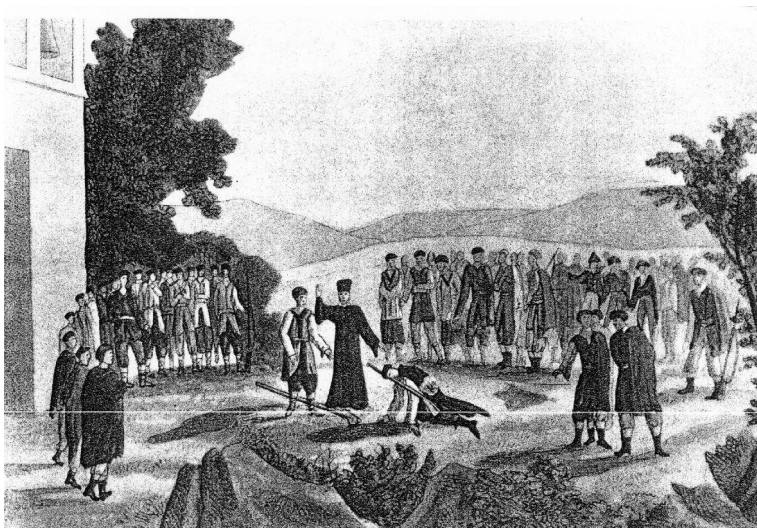
On je znao dobro italijanski, njemački i ruski, znao je nešto i engleski i vrlo malo francuski.

Odanost i potčinjenost naroda crnogorskoga svome vladici zasniva se na njegovim stvarnim ličnim zaslugama, koje su neocjenjive i koje zaslužuju poštovanje svakoga prijatelja slobode.“

„To nas (Francuze) dovodi do obaveze da tretiramo njegovu ličnu politiku i njegove relacije sa raznim državama, čije ga prijateljstvo i pomoć interesuje.“

„Crna Gora ne bi se mogla braniti sama. I stoga je prirodno što se Vladika u interesu svoga naroda okreće na stranu Rusije. Jer neposredno sušestvo sile austrijske bilo je razlog za bojazan nezavisnosti Crne Gore, više nego ogromna razdaljina Rusije.“¹⁴

¹⁴ L. C. Vialla de Sommieres: *Voyage historique et politique au Montenegro*, Paris, 1820.

Akvarel iz knjige pukovnika L. S. Viala de Somijera,
Voyage historique et politique au Montenegro, Pariz, 1820.

O svojim razgovorima sa generalom Marmonom nakon preuzimanja Boke Kotorske od strane Francuza, vladika Petar I u svom pismu-poslanici Crnogorcima od 14. avgusta 1807. navodi:

„Blagorodnoj gospodi glavarima, starješinama i svijema Crnogorcima, koji budu na pazar na Rijeku Crnojevića sabrani, dragi pozdrav i arhipastirskoje blagoslovenije.

Dajem vi na znanje, kako mi ove večeri dođe pismo od gospodina rosijskoga Bregadijera i Kavalera Sankovskoga, da dođem s nekoliko glavarah u Kotor. I tako sam juče s gospodinom guvernadurom i ostalijema Crnogorcima, koji se ovđe namjeriše, u Kotor hodio i s gospodinom francuskim đeneral-an-šefom i kavalijerom Marmontom i drugijema đeneralima razgovore imao, koji su nas lijepo dočekali i svoju volju objavili, da je njima veoma milo i ugodno, što bi ovi narodi u sušedstvu mirno živjeli, kao što danas žive naši cari u miru i prijateljstvu.

I suviše govore, da će oni kastigat svojega čojka, koji bi Crnogorcima zla, oli štete i pakosti učinio.

No ravnijem načinom valja da i mi Crnogorci kastigamo, koji bi njihovome čojku što učinio. Vi znate, kako sam ja vas na zbor na Cetinje molio, tako i sad svakoga molim i Bogom zaklinjem, da idete na pazare i u gradove njihove mirno, da pazarujete lijepo i pošteno bez ikakva inada i smutnje, da se svaki ustegne od nepriličnoga posla i krađe i da ne bi koji za osvetu, ili kakvu drugu malu, ili veliku stvar Primorcu, ili francuskome soldatu što učinio, nego da svaki oficerima stimu nanosi i s soldatima lijepo pasaje, a s Primorcima lijepo živi, pak će i vama lijepo i mirno biti.

Ako li se ko nađe, da učini koje zađevice i smutnje, i ako ga ne kastigamo, biće krivica na nas svijeh.

Također vas savjetujem i molim, da ni Turke ni turske ljude ne biste zadijevali, nego od svakoga s mirom stojali.

Ovo vam u hitnji na pazar pišem, da čujete i razumijete i da svaki u svoje pleme i selo može kastigati, a poslaću u svaku nahiju i u svaku knežinu osobljiva pisma.

V pročem ostajem vaš dobroželatelj.

Vladika Petar.¹⁵

Generala Loristona zamijenio je general Klauzel kao glavni zapovjednik Boke Kotorske. Vladika Petar I se sastao s njim u manastiru pod Lastvom Grbaljskom. O tom susretu vladika Petar u pismu-poslanici Crnogorcima iz manastira Stanjevići piše:

„Ot nas Vladike Petra Blagorodnoj gospodi glavarima i starješinama i svijema Crnogorcima u sve nahije i u svako pleme i knežinu dragi i ljubezni pozdrav.

Dajem vi na znanje, kako sam bio na ustavke Vasiljeva-dne u Manastir pod Lastvom u Grbalj, na sastanak sa gospodinom đeneralom Klauzelom, koji j od cara francuskoga i kralja itailjanskoga poslan, da budet namjesto đenerala Lauristona glavni zapovjednik vrhu sve bokijelske provincije i države dubrovačke, a tu bješe i gospodin đeneral, koji zapovijeda vojskom, što se u Kotor i u Boku nahodi, također i gospodin delegat od Kotora.

¹⁵ Petrović Petar, *Poslanice*, str. 62, 63.

Ja se mogu vam pohvaliti, da sam veoma zadovoljan ostao po njihovu razgovoru, videći da oni žele, što bi s obje strane među jednim i drugim narodom sušedski mir i ljubav tvrdo i nepokolebimo prebivali, kao što bivaju i među našijem carima, a to je i moja najviša želja i radost, da tako bude, jerbo istinito znadem i to vas uvjeriti mogu, da mi bez toga ne možemo biti u ljubavi našega Pokrovitelja, ni ostati mirni i slobodni... veliku nesreću i zlo ne dočekamo. Toga radi ja sam vam i priđe pisao, i na svaki zemaljski sastanak i svakomu, koji je do mene dohodio, ustmeno govorio, tako vam i sada pišem i svijeh vas u svaku knežinu arhipastirski sovjetujem i molim, da u gradove i pazare, a također i na druga mjesta u državu francuskoga i kralja italijanskoga mirnim i poštenim načinom ulazite i da njihove đenerale i oficijale, kako se pristoji počitujete, i oni će vam svaku ljubav pokazivati, kad vide da vi mirno i pošteno vidite i s njihovim vojnicima i suditima u sušedsku ljubav živite i vama od njihove strane neće biti nikakve krivice i napasti učinjene i biće kastigan žestoko oni, koji bi se usudio to učiniti.

No, ako se nađe ikakav Crnogorac, da učini koju smutnju ili zlo njihovomu vojniku, ali suditu i ne bude od našega suda kastigan, a stoga zla i zađevice dočekate svi nesreću i muku u tu zgodu, ne možete nako samijeh sebe kriviti i razdijelit ono, što iz toga dobijete. Ali ja i opet vas molim i Bogom Vsedržiteljem zaklinjam, da se do takve nesreće ne dopustite, nego da u vrijeme promislite, što se iz vaše zađevice dogoditi može pak da svako pleme ustegne svoje plemenike od svakoga hudoga posla i djela i da s mirom stojite i tako ćete sačuvati sebe od svake nesreće i ne samo milost i dobru volju našega Pokrovitelja, nego i od istoga cara francuskoga dobiti, koji je veliki drug i prijatelj našem Pokrovitelju.

Ovo vi pišem za vaše dobro i od ovoga pisma ostavljam kopiju pri sebe, da ne rečete u kakvu nesreću, da vam nijesam pisa i da na znanje.

V proćem ostajem vaš dobroželatelj.

Na Stanjeviće, genvara 4. 1808. Vladika Petar.¹⁶

Dok je vladika Petar I nastojao da uspostavi i održi dobre odnose sa Francuzima u Boki Kotorskoj, Turci iz Bara i Skadra nastojali su da pridobiju pojedine Crnogorce za svoje ciljeve.

Vladika Petar I je to znao, pa u poslanici Gluhodoljanima pisanjoj u manastiru Maine, 12. marta 1808. godine piše:

„Ot nas Vladike Petra čestnomu gospodinu popu Kojici i proćim glavarom i starješinam i svijema Gluhodoljanima dragi pozdrav. Razumio sam, kako je Mićo Perov (Vuksanović) i Đuro Ilin (Masonićić) hodio u Bar onadar, te su činili s Turcima nekakav dogovor na ime svega Gluhoga Dola, da se držite ujedno i zajedno.

I za to su dohodili k vama i povelili iznovice popa Marovića samotrećega, koji će stajati u tajstvo u Bar i Skadar. Također razumijem, da su oni isti donijeli jednu knjigu svijema Crničanima od kapetana barskoga, u koju on piše, da će umiriti Crnicu s vezirom i obećaje zahiru i vojsku da će vi dati, samo da se sastavite s Turcima i da jedni drugijema na pomoć budete.

Ja ne znam suproč koga oni vama tu pomoć obećaju, kako suproč ostale vaše braće Crnogorcah, ali suproč našijeh sušedah i prijateljeh Francuzah. No ali suproti jednijeh ili drugijeh... To ne može biti da ne bude i suproč obje strane, ali ja znam i temeljito vjerujem, da ostail Crničani neće to učiniti ni za jedno blago na svijet, a kamo li za jedne laži turske i Đura Ilina, zašto lijepo znaju, da se naš Visokoslavni Car i Pokrovitelj Aleksandar Prvi s carom francuskim nahodi u mir i veliku ljubav i prijateljstvo i da nema u svijet takvoga cara, koji bi se pred njihovom silom održao.

Ja se ne čuđim Đuru Ilinu, nego Miću Perovu i ostalijem Gluhodoljanima, koji ga slušaju, videći očigledno da ih vodi na vječnu i sramotnu pogibelj. Toga radi vas molim i Bogom Vsedržiteljem zaklinjam, da se od toga posla i jedinstva s Turcima prođete i da ne zadijevate ni Turke, ni Francuze bez

¹⁶ Isto, str. 66, 67.

našega znanja i dogovora. Ako li jedna samo puška vaša pukne na Francuze, ta će puška puknut protiv istoga cara Aleksandra i protivu svakoga poštenja, vijerna Crnogorca i Brđanina, i vi ćete tada postati hajini rosijskomu caru i izdajnici svojega otečestva, kako Vuk Branković. Za to i opet vas molim i u tri puta staršijem imenom božijim zaklinjam, da pazite svoje poštenje i svoju vjernost i slobodu, i da na sebe veliko zlo i sramotu ne navedete, od koje vi svi paše i kapetani i svi Turci od svijeta ništa pomoći neće, baš ako bi i sam Muhamed iz groba ustao i golom sabljom na pomoć iz Meke doletio, ne može vi pomoć, koliko ni samomu sebe, nego se prođite turskoga jedinstva i obećanja, dokle je vrijeme, jer posljed nećete se moći izvaditi i opravdati, ako se umah po ovome momu pismu ne izbavite. Ovo vi pišem za vaše dobro i čekam vaš odgovor, da čisto mogu znat vaše misli.

V pročam ostajem vaš dobroželatelj.

Vladika Petar.¹⁷

Vladika Petar I, uvidevši uticaj Turaka na neke pojedince i sela protiv Crne Gore i Crnogoraca, u pismu-poslanici Gluhodoljanima iz manatira Stanjevići od 26. marta 1808. godine piše:

„Ot nas Vladike Petra Blagorodnoj gospodi glavarima i starješinama i svijema Gluhodoljanima pozdrav.

Znate, kako sam vam pisao, da se prođete od sloge i jedinstva s Turcima i da pazite svoje poštenje i slobodu.

Evo nemam od vas nikakova odgovora i za to vi opet iznovice pišem i davam na znanje, ako vaša jedna puška pukne u pomoć Turcima, ta će puška dozvati svakojega poštena junaka od Crničke Nahije i od sve Crne Gore protivu vas, kako protivu izdajnikah svoga otečestva i krvnikah svega crnogorskoga i brdskoga naroda.

¹⁷ Isto, str. 68, 69.

Suviše vama popovima pišem, da nemate nikakvoga posla opravljat crkvnoga Đuru Ilinu (Masoničiću) i njegovoj domaćoj čeljadi, tako i Đurovoj družini koji su turski prijatelji, a pop Marović neka ostavi sveštenstvo i petrahilj, što je od ove crkve primio, pak eto mu kapetan barski, neka ga učini hodžom. I koji od vas sveštenika ne posluša, kako vi pišem, takvi ostaje lišem sveštenstva i suviše pod žestokim prokletstvom, isto tako pako i oni, koji bi se učinili izdajnici zemaljski i protivnici Cara Moskovskoga, zašto to jedinstvo vaše s Turcima nema suproć koga biti, nako suproć Crnogoracah, ili suproć našijeh sušedah i prijateljah Francuzah, kako sam i prije pisao, ali se ne nadam da će Turci razrušiti mir, koji imaju s Francuzima, znajući silu i snagu francusku. Dakle vas zovu i mame suproš mene i svijeh Crnogoracah i Brđanah, no i mi pri pomoći božjoj nećemo se od toga vašega i turskoga jedinstva uplašiti nego najpriđe s vama, pa s Turcima rastrsit i razdijelit junaštvo.

V proćem ostajem vaš dobroćelatelj.

Vladika Petar¹⁸.

Mletačka Albanija predstavljala je administrativnu jedinicu u doba mletačke vlasti i obuhvatala je prostor južno od Hercegovoga, uključujući Boku Kotorsku s Grbljem, Budvu i Paštroviće. Napoleonovim dekretom od 1. marta 1808. godine generalu Marmonu je dodijeljen nasljedni naslov Vojvode od Dubrovnika.

General Marmon u *Memoarima* veoma detaljno opisuje svoja zapažanja u odnosu Francuske, imperatora Napoleona i njihovih interesa na Crnu Goru, Crnogorce i vladiku Petra I, pa navodi:

„Car je u to vrijeme smatrao vrlo važnim postići pokornost Crnogoraca. Bili smo u miru i dobrim odnosima, ali oni nisu odustajali od svoje nezavisnosti. Car, istina, nije zahtijevao od njih da postanu podanicima poput Dalmatinaca, ali je zahtijevao da oni prvi zatraže njegovu zaštitu. Ovo delikatno pitanje koje

¹⁸ Isto, str. 71, 72.

sam više puta načinjao s vladikom ne bude nikada uspješno riješeno do kraja. On je davao nade ali samo djelimično. Govorio je da mu treba vremena dok pripremi duhove, stalno je odgovarao, ako se Car zarati s Turcima, da može računati s cjelokupnim stanovništvom Crne Gore.

Napokon se posavjetuje sa skupštinom, a ona smatraše da valja pričekati odgovor na pitanja upućena u Petrograd. Za stalnog konzula kod Crnogoraca odabrah oficira iz Dalmatinske legije po imenu Tomić (Pavle), čovjeka vrlo inteligentnog. Vladika ga primi s pažnjom, ali se usprotivi tome da njegovo stalno prebivalište bude u Crnoj Gori. Zatraži da ga smjestim u Kotor, odakle će ga moći posjećivati u samostanu na Cetinju uvijek kada bude potrebno pregovarati.

Pošto se razmetao izjavama, pa čak kazao da moli cara Napoleona i njegovu armiju u Dalmaciji, dade mi naslutiti svoje neslaganje s onim što se od njega tražilo.

Nezavisno o vjerskim odnosima, starim vezama koje su postojale između njega i Rusije, dobročinstvima od nje ukazanim i onima koja je još mogao očekivati, njegovoj je politici bolje odgovaralo imati za zaštitnika vladara čije su zemlje udaljene od njegove tri stotine milja, nego vladara čiji posjedi graniče s njegovim teritorijem.

U položaju kakav je bio njegov želi se imati podrška dobročinitelja, zaštitnika, vođe jednog sistema, ali ne i gospodara. Zatražiti zaštitu od moćnog vladara kakav je bio Napoleon u odnosu na Crnu Goru, značilo bi nametnuti sam sebi gospodara. Pregovori se otegnu daleko u 1808. godinu i, nadajući se da će se povoljno završiti, pripremam za vladiku bogate darove, među ostalim i jedan Napoleonov portret ukrašen vrlo lijepim dijamantima, razglasim koja je svrha ovih priprema, ali sve to ne urodi plodom.

Austrijske splotke i savjeti pristigli iz Petrograda zamrse ova pregovaranja. Nakon dolaska glasnika iz Beča, vladika izmijeni

ton i postupke. Pisah Caru upozorivši ga, ako perdviđa raskid s Rusima ili s Austrijancima, da mora iskoristiti privremeni mir i silom pokoriti ovu zemlju.

Zatražih osam dana i sedam do osam hiljada momaka. Od Cetinja, velikog samostana ovih nahija, bio bih napravio, nakon osvajanja, utvrdu koja bi dominirala čitavom zemljom. Da bi Cetinje moglo poslužiti za uporište francuskim trupama osigurao bih tamo skladišta.

Napokon, da bih oslabio stanovništvo, unovčio bih veliki puk. Formirao bi se u Italiji, a zatim bismo ga uputili na udaljenije odredište. Čak sam predlagao, po uzoru na Rimljane i Karla Velikoga, da se jedan dio stanovništva preseli iz zemlje i da se pošalje, na primjer, održavati i krčiti vresišta logora u Zeistu naokolo piramide, ali Car ne prihvati ni jedan od ovih brojnih prijedloga.¹⁹

Zeist je u Holandiji. Ogist Marmon je u tom mjestu sagradio piramidu dimenzija 150x75 stopa koju su nazivali Marmontberg.

Uz nju je namjeravao izgraditi selo za vojnike oženjene devojkama iz tog kraja, dati im zemlju, oruđe i imovinu. Otkupljena su zemljišta i za ostale koji bi se tamo naselili.²⁰

Pritiješnjen direktnim prijetnjama i interesima moćnih sušeda i velikih sila, vladika Petar I na sve načine pokušava i nastoji da na granicama održi mir i sačuva crnogorsku samostalnost.

On pregovara sa skadarskim Turcima o granici u basenu Skadarskog jezera. Tamo šalje Sava Plamencu sa šest stotina Crnogoraca i u mjestu Kupi-Duh kod Žabljaka Crnojevića 21. juna 1808. godine sa Turcima sklapa sporazum o miru i uređenju granica.

U pismu-poslanici Savu Plamencu i glavarima, vladika Petar I poručuje:

„Nastavlenije, danoje gospodinu Savi Plamencu i proćim gospodam glavarom, otpravljenim na sastanak s Turcima.

¹⁹ *Maršal Marmon, Memoari*, str. 106, 107.

²⁰ Isto, str. 138.

Budući Turci po volji i zapovijedi svojega vezira, a imeno Smajil beg Osmanagić, Selman aga Mećikukić i kapetan barski ne prestaju posilati pisma glavarima u naša mjesta, ištući da bude među nama i njima na sve strane vjera učinjena, kako što je i među našim Pokroviteljem, Rosijskim Imperatorom i njihovim sultanom stabiljena.

Po ovom razlogu, vi gospodo glavari, možete za svu Crnu Goru i za sva Brda vjeru utvrditi do toga vremena dokle vidite priličnu zgodu, da vjera može tvrdo i nepokolebimo s obje strane sohranjena biti. Ako li bi Turci iskali od nas ikakve pomoći protiv našijeh sušedah i prijateljah Francuzah, na takvo iskanje slobodno i očiti možete odgovoriti, što mi, nahodeći se pod visokoslavnim pokroviteljstvom rosijskoga Imperatora imamo stojati u svoje biće mirno, da ni Francuzima protiv Turakah bez visočajše volje i zapovijedi našega pokrovitelja, ni Turcima protivu Francuzah ne možemo ni jedine pomoći dati, također ni vojsku od jedne ili druge strane preko naše zemlje propuštavati.

No ako bi Turci udarili na Paštroviće pride, nego li bi se rat među francuskim imperatorom i tureckim sultanom objavila, i pride nego li reguljarna francuska vojska po ... svoje granice, takvi udarac ne može bit da ne razruši vjeru među Crnom Gorom i s Turcima od Albanije učinjenu.

U toliko, ako se cari umiriše, ostaviće i nas na ovome komšiluku u mir, ako li se iznovice zaratiše, imaćemo i mi od našega Cara i Turci od njihovoga zapovijedi, po kojijema se možemo vladiti, i u takvu zgodu jedni drugim prijevaru ne učiniti.²¹

Na stanje u Crnoj Gori, Boki Kotorskoj, Paštrovićima, Brajićima i turskoj granici, general Marmon gleda ovako:

„Vladika predloži još jednom skupštini da se stave pod Carevu zaštitu, ali mlako i samo forme radi. Ovaj prijedlog ospore čak i prijatelji i bude jednoglasno odbačen. Vladikine veze s Bečom postajale su iz dana u dan sve češće, a njegovo raspoloženje

²¹ Petrović Petar I, *Poslanice*, str. 75, 76.

prema nama sve nepovoljnije. On čak sklopi mir sa skadarskim pašom, svojim iskonskim neprijateljem. Ovaj se paša opet sa svoje strane naoružao nakon pokolja u Antivariju i uskraćivanja prolaska francuskim trupama za Krf.

Uzbuna se proširi pokrajinom, ali sve je to bilo bez osnova, barem u to vrijeme. Smirih duhove poslavši određeno pojačanje trupama u Boki, u predjel Paštrovići koji graniči sa skadarskim pašalukom²².

General Marmon se mnogo zalagao za razvoj i unapređivanje prosvjete. Osnovane su pučke škole na ilirskom – narodnom jeziku.

U školama u ilirskim provincijama za više obrazovanje bilo je osnovano dvadeset i pet gimnazija, među kojima i u Kotoru.

Vrhovni zapovjednik Dalmacije i Boke Kotorske, Vojvoda od Dubrovnika, general Marmon je ukazom od 31. maja 1808. godine osnovao Liceum convictum – školu s besplatnim internetom, u koju su se primali đaci iz Boke Kotorske. Svečano otvaranje toga Liceuma obavljeno je 2. decembra 1808. godine.

Objavljivane su državne novine *Telegraphe Officiel* des Provinces Illyriennes koje su prevedene na četiri jezika: francuskom, njemačkom, talijanskom i ilirskom.

Prvi broj izašao je u Ljubljani 3. 10. 1810. godine.

Posebnu pažnju zavređuje interes francuskog imperatora Napoleona za Crnu Goru i vladiku Petra I i njegove težnje da ih odvoje od tradicionalnog zaštitnika i pokrovitelja Rusije i njegovog imperatora.

U pismu generalu Marmonu iz Pariza od 26. januara 1808. godine, Napoleon ističe:

„Postavite agenta kod crnogorskog vladike i nastojte pridobiti tog čovjeka“, a u pismu od 9. februara 1808:

„Gospodine generale Marmon, primio sam Vaš izvještaj o stanju prema popisu od 15. januara. Kako to da nikada ne spominjete Crnogorce? Ne smije se biti tvrdokoran, valja poslati među njih agente i pridobiti vođe te zemlje!“

²² *Maršal Marmon, Memoari*, str. 107.

Povodom sukoba francuske vojske i Brajića, vladika Petar I piše poslanicu Riječkoj i Crmničkoj nahiji od decembra 1808. godine:

„Blagorodnoj gospodi glavarima, starješinama i svijema Crnogorcima u Riječku i Crničku nahiju dragi i ljubezni pozdrav.

Dajemo vi na znanje, ako mi danas dođe knjiga od đenerala francuskog iz Budve, u koju mi piše i srdi se na Crnogorce, zašto pomagaju Brajićima, a ja sam vazda i svaki put na stanak govorio, da stanete s mirom i da Francuze ne zadijevate, ni da se u druge posle mećete, nego da pazite sebe i svoje granice. I evo čujem, da se narod buni, razumijući da se francuska vojska sveder više umnožava i pridolazi svaki se čudi, što će tolika vojska činit na Brajiće, pošto su kuće braicke opaliti, crkvu raskopali i žito izgorjeli, a Brajiće po planinah razagnali, a ja se više bojim da ne bude s naše strane zađevica učinjena, nego li se plašim ikakve sile. I za to vas molim i Bogom Vsedržiteljem zaklinjam, da se čuvate od svake zađevice, koja bi mogla krivicu na našu stranu obratit, a svoje granice možete čuvati mirno i nikoga ne zadijevat prije, nego li oni nas zadiju i rat započnu, ma se ne nadam da će oni zadesiti, a vas i opet molim i Bogom zaklinjam, da vi ne zađedete.

Ja sam ovako pisa u obje nahije, a na Stanjeviće stražu posla, od koje ćemo čekat glasove da znamo, što se čini i da se umijemo vladati. U toliko budite i vi spravni, ako do potrebe bude. Vaš dobroželatelj Vladika Petar.“²³

Kako se sukob na Brajićima ne bi više širio, vladika Petar I obraća se Crmničanima novom poslanicom u kojoj piše:

„Blagorodnoj gospodi i starješinama i svijema Crmničanima dragi i ljubazni pozdrav.

Čujuć, da se sveder više vojske francuske sabira na Brajiće, poslao sam vam jedno pismo onomadne, a drugo jučer, da i vi izidete na svoje granice, ali da nikoga ne zadijevate, ni da se

²³ Petrović Petar I, *Poslanice*, str. 79, 80.

Brajići - tvrđava Kosmač

miješate u francuske i brajicke posle, nego samo da sebe pazite i svoje dužnosti ispunjate.

Toga radi i opet vam pišem i svakoga Bogom Vsedržiteljem zaklinjam, da ni gorke riječi ne rečete ni jednom francuskom čojku, niti ikakve zađevce i smutnje učinite priđe, nego li oni učine i preko svoje granice u našu zemlju vojskom nastupe. A ja sam jutros poslao gospodinu đeneralu jedno pismo, na koje čekam odgovor i ne nadam se, da će on protivu nas obratiti, a Brajiće hoće ćerati dokle ih osvoji ili prežene, da se već nikad ni jedan u Brajiće povratiti ne može, nego ako kojega vidite recite im, neka idu i čine što znadu, da se među nama i Francuzima u naša mjesta ne povratiti ne može, nego ako kojega vidite recite im, neka idu i čine što znadu, da se među nama i Francuzima u naša mjesta ne nahode. U toliko vi stanite u opaz mirno, kako ve molim i zaklinjam i vas Bogu preporučavam i jesam vaš dobroželatelj.

Vladika Petar²⁴

Potkralj Italije, knez Eugen, predviđevši skori rat s Austrijom, u pismu iz Milana od 27. januara 1809. godine, između ostalog, naređuje generalu Marmonu:

²⁴ Isto, str. 80.

„U Kotoru ostaviti dvojicu inženjerskih oficira, jedan vod od petnaest pionira, čet u italijanske artiljerije, čet u francuske artiljerije, prvi bataljon 3. lakog talijanskog, koji će se povećati na osam stotina i četrdeset momaka pojačanjem koje će se uputiti morem, i orijentalni lovci, što čini otprilike hiljadu i dvije stotine momaka.

U Kotoru će zapovijedati jedan brigadni general. Morat će ustrojiti bataljon najvjernijih Bokelja „za pomoć odbrani zemlje“...

U Herceg-Novome bit će dovoljno ostaviti dvije stotine momaka za odbranu tvrđave.

Brižljivo opskrbiti ovu tvrđavu, Kotor i Dubrovnik namirnicama za šest do osam mjeseci. Ovome pridodati i baruta, tanadi i municije u dovoljnim količinama za odbranu ovih utvrda na isto vrijeme.“

„Njegovo Veličanstvo (Napoleon) vidjelo je prema Vašim posljednjim izvještajima da u Dubrovniku i Kotoru imate četrnaest hiljada kvintala žita, što predstavlja hranu za četiri hiljade ljudi na duže od godinu dana. Te su zalihe dovoljne.“

Zbog čestih incidenata koje Crnogorci čine po Boki i Primorju, mitropolit Petar se iz manastira Stanjevići poslanicom od aprila 1809. obraća Narodnom sudu:

„Blagorodna gospodo,

Biće deset dana, otkako sam razumio, da se gospodin bregadijer i kavalijer i kavalijer Sankovski iz Peterburga na Trijesće povratio, ali nijesam potpuno vjerovao, dokle jučer polučih od njega izvjestije i upoznadoh, da je istinito doša zdravo, veselo i blagopolučno.

Toga radi i vam ovo radostno izvjesije saopštavam, a pri tom svijem preporučavam da poradite ufatiti vjeru među Svjetloćama i Kavajama na Dobrsko Selo i da priloženu kopiju s pisma gospodina vice-delegata Zanovaća pogledate, pak da prizovete Đukana Miloševa s Prekornice i da učinite po vašoj dužnosti pravedni sud za njegove neprilične riječi i prijetnju, što je on govorio i prijetio jednom sudcu i oficeru francuskoga cara, zašto su to velike, a ne male stvari: vrijeđati officersku čast – vri-

jeda se carska čast i dostojanstvo. Nijesu ovo Mlečići, da naši ljudi mogu činiti, kako su u vrijeme mletačkoga vladanja naučili, nego Francuzi, koji prijetnje i samovoljstvo trpjeti ne hoće ni od koga, a kamo li od jednoga naroda, koji ne može nikada, osobljivo na ovako jadno i gladno godište da svaki dan ne idu valom u francuske gradove.

Što hoće ta prazna sila, kad ne može deset danah živjeti bez onoga, kome prijeti!

Ako jedan što zlo francuskomu čojku učini danas, sutra će stotina Crnogoraca platiti, koji se u gradove namjere, pak što će biti nako bruka i sramota crnogorska vječno.

Nije li ljevshe i bolje s mirom stojati i lijepo govoriti, a svoje razloge pravedno prikazevati sudu.

Ilija Čeklić, na kojega Đukan Milošev dug ište, ne ima u Budvu, ni u drugo francusko mjesto nigde ništa, koliko ima li što rečeni Miloš, nego to, što je imao, siromaštine s bratom pošao u soldate.

V pročem ljubezno vas pozdravljajući ostajem vaš dobrožetelj i sluga.

Vladika Petar²⁵

U ratnim dejstvima koja su uslijedila između Francuske i Austrije, general Marmon se posebno istakao.

Francuski imperator Napoleon, zbog izuzetnih zasluga u razbijanju austrijske vojske, ukazom od 12. jula 1809. godine imenovao je Ogista Marmona maršalom Carstva, koji je taj najviši čin dobio u svojoj 35. godini.

Vladika Petar I želi održati mir sa francuskim snagama u Boki Kotorskoj i želi spriječiti incidente koje tako Crnogorci čine, pa u poslanici glavarima od 30. decembra 1810. godine piše:

„Blagorodna gospodo Glavari,

Ja sam vi pisa da se okupite i da dođete pred... ufatiti vjeru od mira s glavarima Provincije Kotorske, budući to i gospodinu

²⁵ Isto, str. 80, 81.

baronu đeneralu Bertrandu ugodno, s kojijem smo mi prošle jeseni razgovor u Manastir pod Lastvom imali za prekratit svaku smutnju, koja se voobšte dogodila među ove dvije krajine, kako ste svaku riječ slovesno od mene razumjeli i na sveobštim vašim soglasijem odgovore dali, obećajući se, da ćete zle ljudi kastigat, koji bi iznova smutnju i zlo učinili.

Vi znate, da sam ja vami i ostalomu narodu svagda i na svako prilično mjesto govorio i kaževa sve ono, što je moja dužnost bila i koliko je za sobstvenu vašu korist potrebno i našem Visokoslavnomu Pokrovitelju ugodno, da vi lijepo i mirno sa svijem Primorcima živite i da gospodu oficere i vojnike francuske počitujete i stimate, kako se pristoji njihovu činu i da ćete od njih biti stimani kako voljni i slobodni ljudi, pokriveni krilom Velikoga Aleksandra.

Ovo isto i danas govorim i svijema od svega srdca preporučavam, sad ne ostaje drugo nego čestno, lijepo i poštenim načinom pođete i vjeru da uhvatite, a svrh toga da izvršite vaše obećanje djelom, zašto ja mislim da na ovi način mir biti ne može, jedni Crnogorci da idu po Kotoru, a drugi kuće proz Boku razbijaju i pljenove da ćeraju i čine što sami hoće.

To se mene čini gotova smutnja, kako je i prijed bila, ako vi nećete zle i smutljive ljudi kastigat i svoju riječ uzdržat, kako ste rekli, na koju se gospodin đeneral naslonio i preporučio gospodinu delegatu, koji čeka da vidi što ćete vi učinit, a ja srdačno želeći da ispunite sve ono, što je vaša dužnost i što vi sušedski mir utvrditi s vaše strane može, ostajem vaš dobroželatelj.

Vladika Petar²⁶

Maršal Marmon u *Memoarima* navodi da su zemlje koje je Austrija ustupila Francuskoj bile pripojene Istri i Dalmaciji nazvane „Ilirske Pokrajine“, podšććajući u izvjesnom smislu na veliko ime u prošlosti.

²⁶ Isto, str. 85, 86.

Za vrijeme maršala Marmona u Dalmaciji je osnovana pravoslavna eparhija.

„Dalmatinci ovoga obreda bili su podređeni crnogorskom vladici, pa sam smatrao korisnim i političkim osloboditi ih na ovaj način njegovog uticaja.

Središte je bilo u samostanu – pravoslavnom manastiru Svetoga Arhandela Mihaila na Krki, nedaleko od Šibenika“.

Maršal Marmon je ulagao velike napore kako bi naveo Crnogorce da se stave pod zaštitu Napoleona i Francuske.

U svojim *Memoarima*, on navodi:

„U početku je bilo nade, ali s vremenom takva vjerovatnost se uveliko smanji.

Iako je među nama vladao mir, nismo se zavaravali o Vladikinim lošim namjerama i sumnjali smo da će nam ovaj narod u prvoj težoj prilici prouzrokovati poteškoća. Smatrao sam da moram iskoristiti trenutni odmor te ih uništiti ili pokoriti.

Ovo ponovno predložih Caru, a vrijeme akcije predvideh u proljeće. Car ovoga puta pristane, stanem pripremati sve potrebno. Međutim, moj odlazak iz Ilirije onemogućio mi ostvariti plan.“²⁷

Nakon velikog doprinosa u napretku autohtonog stanovništva Dalmacije i Boke Kotorske na političkom, privrednom, administrativnom, kulturnom, prosvjetnom i uopšte civilizacijskom planu, maršal Marmon je napustio Ilirske provincije februara 1811. godine.

Opijen slavom i vojničkim pobjedama, Napoleon nastavlja sa napadima i kreće u najveći vojnički pohod – na Rusiju.

Tom prilikom doživljava potpuni slom, od koga se neće nikad oporaviti.

Nakon Napoleonovog poraza, vladika Petar I slavodobitno likuje, veličajući hrabrost ruskih vojnika i tradicionalnog pokrovitelja ruskog imperatora, pa u poslanici Grahovljanima, od 4. maja 1813. poručuje:

²⁷ Maršal Marmon, *Memoari*, str. 219, 220.

„Ot nas Vladike Petra česnomu gospodinu protopopu Ivanu i proćim duhovnim i mirskim glavarom i starješinam i svijema vo obšte hristijanima u Grahovo

- da budet na znanje kako sam primio pisma, ne samo što mi je sinovac moj iz rusinske vojske od glavnoga zapovjednika donio nego i druga, što su mi poslijed došla, puna najvišega veselja i najviše radosti, što je srce moje i svakoga poštena čovjeka želilo, to jest kako se preblagi i svesilni Bog popuštio Napoleonu francuskomu Caru osvojiti tolike kraljevine i države evropejske i postupiti s njegovom vojskom u državu sverusinsku, tako je darova sreću velikomu Aleksandru Imperatoru rosinskomu, našem svemilostiviješem pokrovitelju, da on satre i sokruši gordost i silu kičeljivoga Napoleona, ljutoga gonitelja i neprijatelja svega roda čelovječeskoga, koji je jedva živ utekao.

Za višu njegovu nesreću suviše u rusinske slavodobitne ruke u robstvo četrdeset i osam generalah i oficira 1298, a soldata 167.510 i suviše sve konje, kola i kočije i sve blago i bogatstvo i odoru i barjake, oružje i džebane i sve što je francuska vojska imala, i sve što je u Rusiju bila šćarila.

Ostala su moskovska i poljačka polja, pokrivena mrtvijem tjelesima neprijateljjevijema na takvi način, što još nikad u svijet takve pogibelji jedna vojska nije imala.

I sade se naši nahode uminuvši svu poljačku zemlju, u Prusiju, u Saksoniju, u Bohemiju, u Šleziju i Moraviju, u Vestfaliju neda-leko stare francuske kraljevine.

Nego braćo hristijani, prinesite slavu i blagodarnost svevišnjemu Bogu, koji je ovu sreću i dobiće darovao našem Caru i molite se, da mu darujete dolgoljetno zdravlje i sovršenu pobjedu i odoljenje nad Francuzima, da izbavi rod čovječeski, koji je panuo pod teški i nesnosni jaram nadmenago Napoleona, koji se ne bi nasitio krvi čovječanske, da sve narode po cijelome svijetu zakolje... po svemu svijetu da se mole Bogu za našega Cara zdravlje i sreću i za njegovu vojsku.

Jer da nije Rusija sakrušila Napoleonovu silu, s božim blagovolenijem i pomošćiju, on hoćase cijeli svijet u nevolju staviti, kako što je stavio tolike države evropejske, koje danas blagoda-reći Boga, nas na nevolje vadi i u pravu slobodu privodi.

Ovo vi u kratko pišem, jer nije moguće mene perom opisati sve, kako je bilo, nego će to istorija u svoje vrijeme kazati i vi slovesno razumjeti prostranije od mojega kaluđera Stefana Lazarovića.

V pročem jesam vaš dobroželatelj.

Vladika Petar²⁸

Međutim, mir na ovim prostorima nije dugo trajao.

Mitropolit Petar I očekivao je povoljan trenutak da napadne Francuze, pa je 8. septembra 1813. godine izdao Proklamaciju kojom je pozvao Crnogorce i Bokelje na ustanak protiv francuskog okupatora.

Francuski garnizon u Budvi predao se 23. septembra a zajedničke britansko-crnogorske snage prinudile su francuske snage da predaju Herceg-Novu.

Francuske trupe u Kotoru predale su se Crnogorcima 8. januara 1814. godine.

Na Skupštini Crnogoraca i Bokelja, u Dobroti je 29. oktobra 1813. godine obrazovana Centralna komisija pod predsjedništvom vladike Petra I koja je proklamovala prisajedinjenje Boke Kotorske Crnoj Gori.

Suprotno izraženoj volji naroda Boke Kotorske i Crne Gore, velike evropske sile na kongresu u Beču od 26. septembra 1814. godine donijele su odluku da Boka Kotorska pripadne Austriji, sa čime se saglasio i ruski car Aleksandar I.

On je od vladike Petra I tražio da se ne suprotstavlja austrijskom preuzimanju Boke Kotorske. Na zahtjev ruskog imperatora, vladika Petar I predao je Boku Kotorsku austrijskom generalu T. Milutinoviću.

²⁸ Petrović Petar I, *Poslanice*, str. 89, 90.

Ogorčen takvom odlukom, Petar I je pismom ruskom caru Aleksandru od 26. septembra 1814. godine izrazio svoje nezadovoljstvo i žalost što je Rusija po treći put dala pristanak i saglasnost, žrtvujući interese Crne Gore, koja je svojom krvlju oslobađala Boku Kotorsku.

Rusija je prestala isplaćivati godišnju pomoć Crnoj Gori.

Vladika Petar I je zbog siromaštva i čestih gladnih godina planirao iseljavanje Crnogoraca u Rusiju.

Na Trijumfalnoj kapiji u Parizu ispisana su imena svih država protiv kojih je Napoleon ratovao. Među njima je i Crna Gora.

Maršal Marmon živio je zaista kraljevski. Zbog raskošnog života, njegovi neprijatelji i zavidnici nazivali su ga „Marmon, kralj Ilirije“.

U raskošnom dvoru služilo ga je 80 članova posluge, u njegovoj ergeli bilo je 120 konja, imao je krda lovačkih pasa a na dvoru se služila kraljevska trpeza.

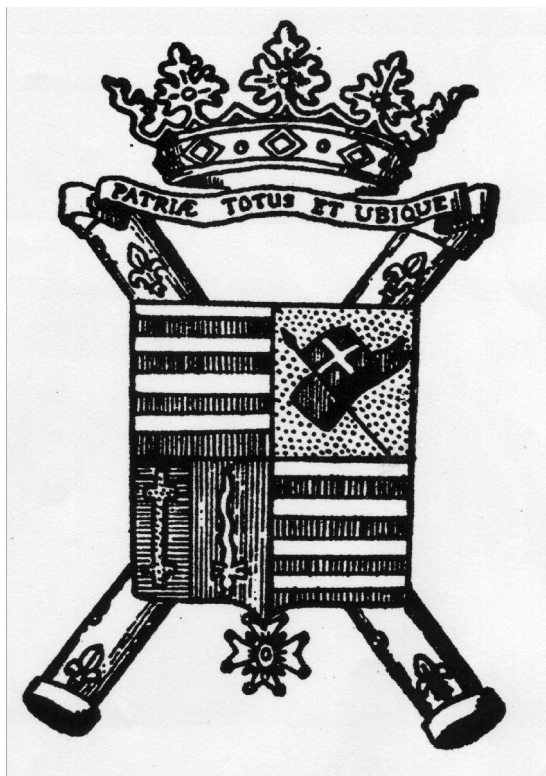
Maršal Ogist Marmon je u *Memoarima* obuhvatio period od četrdeset godina dramatične evropske i francuske istorije. Za nas je posebno značajan period od 1806. do februara 1811. godine kada Marmon definitivno napušta područja Dalmacije, Dubrovnika, Boke Kotorske i Crne Gore.

Maršal Marmon, Vojvoda od Dubrovnika je svoje *Memoare* započeo sređivati 1828. godine a pisao ih je sve do svoje smrti, koja ga je zadesila u Hamburgu 3. marta 1852. godine u 78. godini života.

Nepristrasno svjedočanstvo o ljudima i događajima svoga vremena on ovako opisuje:

„Namjeravam zapisati što sam uradio, što sam vidio, što sam bio u stanju znati bolje od ostalih, i neću prijeći granice koje nameće razum i koje sam samome sebi postavio.“

Svoje Memoare maršal Marmon je diktirao u dva primjerka, od kojih je jedan čuvan u kancelariji dvorca Malaska u vlasništvu kneza Palfija u Mađarskoj, a drugi se nalazio kod njega.

Grb Maršala Marmona

Maršal Marmon je u Dalmaciji izgradio cestu u dužini od 250 milja, urbanistički uredio gradove Split i Trogir. U Dubrovniku je otvorio novi licej, izgradio novo pozorište i finansirao izdavanje kapitalnih djela za hrvatsku kulturu: Gramatike, Apendinija i Rječosložja Stulijeva. Raspustio je vladu Dubrovačke Republike 31. januara 1808. godine.

Za njegove zasluge na očuvanju Dubrovnika od ruske invazije, Napoleon mu je dodijelio nasljedni naslov Vojvode od Dubrovnika. Splitska opština iskovala je u njegovu čast spomen-medalju i po njegovom imenu nazvala glavnu saobraćajnicu starog gradskog jezgra. Trogirani su mu podigli glorijet, Makarani obelisk a Ljubljanci spomen-ploču.

MÉMOIRES
DU MARÉCHAL
DUC DE RAGUSE

DE 1792 A 1832

IMPRIMÉS SUR LE MANUSCRIT ORIGINAL DE L'AUTEUR

AVEC

LE PORTRAIT DU DUC DE REISCHSTADT

CROIX DU DUC DE RAGUSE

ET QUATRE FAC-SIMILE DE CHARLES X, DU DUC D'ANGOULÊME, DE L'EMPEREUR NICOLAS
ET DU DUC DE RAGUSE.

TOME DEUXIÈME

PARIS
PERROTIN, LIBRAIRE-ÉDITEUR

41, RUE FONTAINE-MOLIÈRE, 41

L'éditeur se réserve tous droits de traduction et de reproduction.

1857

Naslovna stranica prvog izdanja *Memoara*

Vojnički krah Napoleonove ekspanzionističke politike, nova preraspodjela teritorija na političkoj karti Evrope i velike društvene promjene u Francuskoj i čitav sklop negativnih okolnosti doveli su u pitanje blistavu karijeru toga neustrašivog vojnika, i ugrozili njegov kredibilitet u očima sunarodnika i savremenika.

U okolnostima predaje Pariza 1814. godine, prozvan je izdajicom-raguser (od Duc de Raguse) o čemu Sainte-Beuve piše:

„Je li ovo plemeniti ratnik ili izdajica?

Može li se postati izdajnik za dva, tri dana? Trebao je umrijeti toga dana da bi ostao slavan, kažu uvaženi historičari koji jedino vide blistavu i isključivo vojnu stranu sudbine.“

Maršal Marmon je u ljeto 1826. godine kao izvanredni ambasador prisustvovao krunisanju ruskoga cara Nikole, kad je četiri mjeseca boravio u Moskvi i Petrogradu, te je primljen uz posebne simpatije i najviše počasti.

Maršal Marmon je jedno vrijeme bio instruktor Napoleonovog sina.

Godine 1834. putuje jedanaest mjeseci po Istočnoj Evropi i Bliskom Istoku. Boravi u Londonu i Holandiji, a zatim u Beču sve do 1843. godine.

Od 1843. godine stalno boravi u Veneciji. Umro je u Hamburgu 3. marta 1852. godine.

Sainte-Beuve, 19. aprila 1852. godine piše:

„Tek njegovi posmrtni ostaci vratiće se u Francusku i počivati na očinskom groblju u Chatillonu gdje ga očekuje grobnica. Neka mržnje ako ih još ima prestanu, neka se predrasude konačno rasvijetle i razbiju.

Neka pravda i velikodušnost siđu u ime Cara nad ovaj posmrtni povratak posljednjeg od velikih pobočnika Carstva, neka ga oružje naših vojnika počasti i pozdravi, i u Marmontovu lijesu nešto će zadržati“.

„Naša je želja uslišena. Posmrtni ostaci maršala Marmonta dopremljeni su u Chatillon-sur-Seine 3. maja 1852. gdje su

dočekani s vojnim počastima koje odgovaraju njegovu činu te s jednodušnim izrazima ljubavi i simpatije pučanstva koje ga nikada nije zaboravilo ni potcijenilo.“²⁹

Pet godina poslije maršalove smrti, Marmonove *Memoare* objavio je u devet svezaka pariski izdavač Perrotin 1857. godine, pod naslovom *Memoires du marechal Duc de Raguse*.*

Marmonov arhiv nalazi se u opštinskoj biblioteci u Chatillon-sur-Seine, u svežnjevima Illyrie.

²⁹ Maršal Marmon, *Memoari*, str. 16.

* U ovom radu koristili smo kao izvor i citirali knjigu Maršal Marmon, *Memoari*, izdavača Logos, Split, 1984, koju je priredio i preveo Frano Baras, drugo prošireno izdanje.